

УДК 378:37.032

Н. В. Ротань,
аспірант, Херсонський
політехнічний коледж
Одеського
національного
політехнічного
університету
e-mail:
natasha.rotan@mail.ru

О. О. Комліченко,
канд. екон. наук, доцент,
Одеський національний
політехнічний
університет
e-mail: oksana-
komlichenko@yandex.ru

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА ФАКТОРИ, ЩО НА НЬОГО ВПЛИВАЮТЬ

Н.В. Ротань, О.О. Комліченко.
Інноваційний розвиток регіонів України та фактори, що на нього впливають. В статті проведено аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств за регіонами, визначено роль інтелектуального капіталу в інноваційному розвитку економіки, запропоновані заходи щодо забезпечення підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

N.V. Rotan, O.O. Komlichenko.
Innovative development of regions of Ukraine and factors, that on negovplivayut. In the article the analysis of innovative activity of industrial enterprises is conducted after regions, certainly role of intellectual capital in innovative development of economy, offered measures on providing of increase of competitiveness of national economy.

Вступ. Розвиток виробничих сил і перехід від індустріального до постіндустріального суспільства диктують нові умови розвитку економіки країн пострадянського простору і, перш за все, України. Нові виклики, які все частіше і частіше постають перед нашою країною, вимагають негайної реакції. Основною рисою постіндустріального суспільства, до якого ми, безумовно, прагнемо, є безперервний і постійно прискорюваний інноваційний процес. У свою чергу, головною його складовою виступає інтелектуальний капітал.

Матеріал і результати дослідження. Інноваційна модель економічного розвитку України повинна формуватися на визначенні рівня потреби регіону в науково-технічних розробках, виявленні конкурентних регіональних переваг, щодо його ресурсного та економічного потенціалів, визначенні пріоритетних напрямів його розвитку, а також сприяти підвищенню інвестиційної активності господарських суб'єктів.

Метою статті є аналіз інноваційної діяльності підприємств за регіонами, обґрунтування ролі інтелектуального капіталу, як фактора інноваційного розвитку економіки.

Інтелектуальний капітал у сучасних умовах господарювання набуває особливого значення як інструмент інноваційного розвитку. Його використання у цьому процесі надає можливість забезпечувати сприятливі умови для інноваційного зростання економіки регіону.

Розвиток соціально-економічних систем в трансформаційних умовах
Development of the socio-economic systems in the terms of transformation

Інтелектуальний капітал має дві взаємозалежні складові. Одна з них - людина, її знання, освіта, професіоналізм (людський капітал). Друга - результат творчої праці - інтелектуальний продукт (інновації).

Інтелектуальний капітал стає усе більш значимим у сучасному світі, визначає імідж організації і зміст бізнесу. Останні дослідження у сфері інтелектуального капіталу свідчать про більш високу цінність інтелектуального капіталу порівняно з матеріальними ресурсами. Так, за даними професора Колумбійського університету Ф. Ліхтенберга, долар, витрачений на дослідження і розробки, приносить у восьмоє більший прибуток, ніж долар, вкладений у техніку. А Ч. Хенді стверджував, що інтелектуальний капітал корпорації зазвичай в три-чотири рази перевищує облікову вартість її матеріальних доходів.

На даний час не визначено інституційних засад формування національної інноваційної системи, не створено сприятливих умов для збільшення кількості підприємств, що впроваджують інновації, а отже і використання інтелектуального капіталу не є пріоритетним.

У 2011 році інноваційною діяльністю в промисловості в Україні займалися 1679 підприємств, або 16,2% загальної кількості обстежених (у 2010 році - 1642 підприємства, або 13,8%). Порівняно з 2010 р. кількість підприємств, що витрачали кошти на інноваційну діяльність, зросла більш ніж на 20%. Обсяг інноваційних витрат у 2011 році становив 14,334 млн. грн.(у 2010р. - 8млрд. грн.) [2].

Нинішню інноваційну ситуацію в регіональному розрізі характеризують дані табл. 1.

Аналіз даних табл. 1 свідчить, що протягом 2008 - 2011 років в Україні збільшилась кількість промислових підприємств, що займаються інноваційною діяльністю на 282 (з 1397 до 1679). У розрізі регіонів суттєве збільшення відбулось у Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Херсонській, Харківській та Хмельницькій областях. Проте спостерігається негативна тенденція щодо багатьох інших регіонів, де кількість підприємств, що займаються інноваціями, протягом досліджуваного періоду зменшилась.

Обсяг інноваційних витрат у 2011 році становив більше 14 млрд. грн., що майже в 2 рази перевищує показник 2010 року. Слід зазначити, що на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення було витрачено майже три чверті загального обсягу інноваційних витрат. На дослідження і розробки (далі НДР) витрачено 1,1 млрд. грн., понад 70% яких на проведення НДР власними силами. На інші роботи, пов'язані зі створенням і впровадженням інновацій, було витрачено 2,4 млрд. грн., на придбання нових технологій, необхідних для здійснення технологічних інновацій - 0,3млрд. грн.[2]. У 2011 році 1043 підприємства реалізували інноваційну продукцію в обсязі 42,387 млрд. грн., або 3,8% загального обсягу промислової продукції [2].

Таблиця 1

Інноваційна діяльність промислових підприємств

за 2008-2011 р. р. за регіонами

Регіони	Показники							
	Кількість промислових підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, од.		Обсяг фінансування інноваційної діяльності, млрд. грн.		Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млрд. грн.		Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	
	2008	2011	2008	2011	2008	2011	2008	2011
Україна	1397	1679	11,994	14,334	45,830	42,387	5,8	3,8
АРК	40	46	0,225	4,492	0,280	0,321	2,3	1,7
Вінницька	50	47	0,134	0,044	0,119	0,389	1,0	2,2
Волинська	24	26	0,133	0,098	2,139	0,519	24,7	5,6
Дніпропетровська	63	63	1,355	0,950	3,229	1,105	2,3	0,5
Донецька	83	85	2,740	2,391	7,411	5,049	4,6	2,1
Житомирська	41	48	0,048	0,759	0,202	0,491	2,3	3,8
Закарпатська	31	22	0,014	0,031	0,152	0,918	2,3	11,9
Запорізька	36	116	0,202	0,801	5,345	2,490	8,3	3,2
Івано-Франківська	92	96	0,501	0,153	0,598	1,165	5,2	5,2
Київська	62	46	0,133	0,153	0,618	0,815	2,8	2,3
Кіровоградська	39	41	0,040	0,139	0,427	0,457	7,1	5,3
Луганська	59	68	2,179	0,167	12,393	2,509	17,6	2,7
Львівська	101	100	0,296	0,163	0,627	0,447	3,1	1,5
Миколаївська	55	92	0,342	0,403	0,174	0,669	1,2	3,3
Одеська	49	79	0,272	0,172	0,382	0,535	1,3	2,2
Полтавська	47	31	0,181	0,186	0,256	15,509	0,6	24,3
Рівненська	29	31	0,198	0,053	0,109	0,127	1,2	0,9
Сумська	30	40	0,097	0,416	1,079	2,277	8,6	12,4
Тернопільська	43	47	0,063	0,069	0,262	0,469	6,0	7,6
Харківська	110	146	0,275	0,906	2,885	1,329	7,4	2,4
Херсонська	28	58	0,079	0,080	0,258	0,441	4,2	4,9
Хмельницька	16	79	0,179	0,898	0,059	0,293	0,6	2,1
Черкаська	37	54	0,015	0,035	2,665	1,064	13,6	3,8
Чернівецька	30	39	0,032	0,052	0,220	0,178	7,1	4,9
Чернігівська	42	42	0,386	0,049	0,394	0,221	3,9	1,7
м. Київ	155	125	1,769	0,758	3,530	2,313	9,9	4,9
м. Севастополь	5	12	0,001	0,013	0,012	0,285	0,6	9,3

В таких регіонах, як Херсонська, Одеська, Миколаївська області простежується пряма залежність між часткою реалізованої інноваційної

продукції і такими факторами, як кількість інноваційних підприємств та обсягами витрат на інноваційну діяльність.

Не простежується прямої залежності у Запорізькій області, де кількість інноваційних підприємств суттєво зросла, обсяг витрат збільшився, проте обсяг реалізованої інноваційної продукції зменшився за період з 2008 по 2011 більше ніж удвічі.

За даними табл. 1 можна зробити висновок про низьку інноваційну активність регіонів та нерівномірність їх інноваційного розвитку.

Порівняємо деякі показники, які характеризують рівень інноваційного розвитку України (табл. 2).

Таблиця 2

Показники розвитку інноваційного типу

Показники	Роки		
	2005	2008	2011
Витрати на науку та дослідження, % від ВВП	1,9	1,66	0,8
Частка витрат держави на науку та дослідження у загальних державних витратах, %	1,6	1,61	1,65
Кількість дослідників, зайнятих у інноваційній діяльності, тис. осіб	105,5	94,1	92,4
Частка зайнятих працівників у інноваційній діяльності відносно працездатного населення, %	0,51	0,42	0,49
Середній обсяг витрат на науку та дослідження на 1 дослідника, тис. грн.	100,1	120,7	80,6
Кількість патентних заяв на високотехнологічну продукцію на 1 млн. мешканців	164	179	167
Кількість осіб, що мають науковий ступінь, тис. осіб	80,3	91,1	95,03

Як видно з табл. 2, частка витрат на науку та дослідження відносно ВВП за період з 2005 по 2011 роки в середньому по Україні мала різко негативну тенденцію, скоротившись з 1,9 % до 0,8 %. Аналогічне явище спостерігається у показниках кількості дослідників, зайнятих у інноваційній діяльності та частки зайнятих у інноваційній діяльності, відносно кількості працездатного населення.

Показники інноваційного розвитку свідчать про те, що в Україні наявний науковий потенціал використовується не ефективно, оскільки за

значної кількості дослідників та патентних заяв, обсяг реалізованої інноваційної продукції залишається низьким.

Слід зауважити, що інтелектуальний капітал є одним з основних факторів інноваційного розвитку економіки, отже освіта відіграє надзвичайно важливу роль. Вона є не лише зв'язуючою, але й конструктивною ланкою в системі трьох головних складових інноваційної економіки – «наука – освіта – виробництво». У цьому поєднанні освітній потенціал виступає одночасно як джерело поповнення науки кадрами і як головний фактор оволодіння робочою силою, всім населенням сучасними знаннями, необхідними для забезпечення економічного, соціального і культурного розвитку суспільства на основі використання передових досягнень науки, технологій, інновацій.

Згідно з Глобальним оглядом конкурентоспроможності, який публікує Всесвітній економічний форум, у 2011-2012рр. Україна посіла 62-ге місце у рейтингу за показником «Якість освітньої системи», порівняно з 49-у 2009-2010рр. Суттєве падіння – на 13 позицій за останні два роки. За показником «Ефективність вищої освіти і тренінгів»-51-ше місце (опустилася порівняно з попереднім періодом на 5 позицій).

Слід зазначити також, що в Україні слабо розвинута система післядипломної освіти, вона не забезпечує у відповідності з вимогами інноваційного розвитку неперервне оновлення фахового рівня всіх працюючих членів суспільства. На підвищення рівня кваліфікації в Україні витрачається на порядок менше часу, ніж в інноваційно розвинутих суспільствах.

На нашу думку, основною причиною цього є малоефективна система фінансування української освіти і науки, яка за часи незалежності майже не змінилася. Відбулося значне скорочення обсягів інвестування в науку як державою, так і підприємництвом. Розмір інвестицій, які вкладаються у вітчизняну науку, дуже незначний (менше 1% ВВП), що об'єктивно лишає її можливості реалізувати свою функцію ефективного наукового забезпечення інноваційного розвитку економіки, для чого потрібно було б мати наукомісткість ВВП понад 1,7%[3].

Застарілість сучасної технологічної бази науки, безвідповідальне ставлення до приведення її у відповідність до сучасних вимог фактично унеможливають проведення в Україні досліджень на світовому рівні без допомоги зарубіжних партнерів, яка часто є небезкорисною: чимало значущих досягнень українських вчених стають інтелектуальною власністю інших країн. Майже половина наукових кадрів України витрачає свій творчий потенціал здебільшого в інтересах зарубіжних замовників.

Гострою проблемою є наростаючий розрив міждисциплінарних зв'язків і циклу «фундаментальні дослідження – розробки – комерціалізація знань у виробництві». Сьогодні до 75% вітчизняного наукового потенціалу використовується для підтримки вже досягнутого науково-технічного рівня

економіки, лише незначна частина орієнтована на цілі оновлення на сучасному рівні наукових знань [3].

Отже, першочерговими заходами у розв'язанні проблеми розвитку інноваційної економіки регіону має стати утвердження в Україні інноваційної моделі економічного і соціального розвитку, підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу країни, всіх її людських і природних ресурсів, забезпечення підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Для цього необхідно:

- розвиток інтелектуального капіталу визначити пріоритетним напрямом;
- підвищити статус науки;
- постійно модернізувати систему освіти;
- створювати сприятливі умови для самореалізації науковців;
- проводити політику, спрямовану на взаємодію між наукою і підприємництвом.

Висновок. Отже, для розбудови інтелектуально-орієнтованої економіки і формування знаннєвого суспільства Україна повинна мати ефективну науку світового рівня: високопродуктивних науковців, сучасне технологічне оснащення та інформаційне забезпечення їх праці, раціональну організацію науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок, розвинуту систему комерціалізації наукових результатів, інакше кажучи, науку з високим інноваційним потенціалом. Інноваційним регіональний розвиток буде тоді, коли шляхом використання інтелектуального капіталу у регіоні виготовлятимуть продукцію, призначену для масового споживання.

Література

1. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України // Електронний ресурс - [Режим доступу] : <http://www.bookstore.net.ua/searchdirect.php>
2. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» // Електронний ресурс - [Режим доступу] : <http://ukrstat.org>
3. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів // [Електронний ресурс] URL: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>.
4. Шеркунов С. А. Человеческий капитал и стратегия инновационного развития экономики [Текст] / С. А. Шеркунов // Проблемы и перспективы экономики и управления: материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, апрель 2012 г.). — СПб.: Реноме, 2012. — С. 34-36.
5. Дмитрик О. В., Крива С. В. Розвиток продуктивних сил регіонів в умовах інноваційності економіки// Ефективна економіка 2012, №10// Електронний ресурс - [Режим доступу]: <http://www.economy. nauka. com.ua/index.php?>